

سرشناسه	ساجد، سید حسین، ۱۳۵۲- / Sajed, Seyed Hossein
عنوان و نام پدیدآور	اسپانیا تجلی تمدن اسلام در اروپا: بررسی و تحلیلی از وضعیت طلوع و افول اسلام در اندلس و تحلیلی از وضعیت کنونی اسلام در این کشور/ سیدحسین ساجدی.
مشخصات نشر	قم: نور الامین، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری	۲۷۲ص.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۷۱۵۶-۴۵-۴:
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۲۶۹ - ۲۷۲.
عنوان دیگر	بررسی و تحلیلی از وضعیت طلوع و غروب اسلام در اندلس و تحلیلی از وضعیت کنونی اسلام در این کشور.
موضوع	مسلمانان -- اسپانیا -- تاریخ / Muslims-- Spain-- History اسلام -- اسپانیا -- تاریخ / Islam -- Spain-- History اندلس (اسپانیا) -- تاریخ / Andalusia(Spain) -- History
رده بندی کنگره	DP۱۰۱ :
رده بندی دیویی	۹۴۶/۰۲ :
شماره کتابشناسی ملی	۹۰۶۰۷۵۷ :
مرجع تولید	مجتمع آموزش عالی زبان، ادبیات و فرهنگ شناسی
این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است	NBP72

اسپانیا تجلی تمدن اسلام در اروپا
 بررسی و تحلیلی از وضعیت طلوع و افول اسلام در اندلس
 و تحلیلی از وضعیت کنونی اسلام در این کشور
 مؤلف: سید حسین ساجد
 چاپ اول: ۱۴۰۱ ش / ۱۴۴۴ق
 چاپ: چاپخانه دیجیتال المصطفی ﷺ شمارگان: ۵۰۰ قیمت:

باتشکر از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند

مدیر انتشارات: مصطفی نویخت

ناظر چاپ: ایوب جمالی

مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری

pub.nooralamin@gmail.com

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

شماره تماس:

همراه: ۰۹۰۱۵۸۲۱۷۶۳ / خط ثابت: ۰۲۵۳۷۸۳۹۳۰۹ داخلی ۴۱۱ و ۲۱۰

اسپانیا تجلی تمدن اسلام در اروپا

بررسی و تحلیلی از وضعیت طلوع و افول اسلام در اندلس
و تحلیلی از وضعیت کنونی اسلام در این کشور

سید حسین ساجد

معارف اسلامی ناب، نیازِ بشرِ تشنه معنویت امروز است. در این دوران که بسیاری آن را عصر پایان جهان می‌دانند، گرایش به دین و معنویت، سرعتی شگفت یافته است. در این میان، اسلام بیشترین سهم را از این گرایش به دین دارد، و چرا چنین نباشد؟ اسلام، دین انسانی زیستن، عدالت‌پروری و عشق به هم‌نوع است و بشر این عصر، این گوهر گمشده را در اسلام ناب یافته است.

از سوی دیگر، گسترش پُرشتاب رسانه‌ها و ابزارهای انتشار اطلاعات، بی‌وقفه موجب پدید آمدن پرسش‌ها و شبهات جدیدی می‌شود که تا اندکی پیش از این، هیچ‌یک از آنها قابل تصور نبود. این انفجار اطلاعات، به‌ویژه در دنیای مجازی، اغلب فرصت ژرف‌اندیشی را از انسان سلب می‌کند و همین موجب شناخت نادرست یا ناقص از بسیاری امور، به‌ویژه مفاهیم و معارف دینی می‌گردد.

بنابراین، تبلیغ و نشر مؤثر معارف اسلامی ناب، رسالت خطیری است که بر عهده همه متولیان این امر می‌باشد. بدون تلاش خالصانه و آگاهانه برای رسیدن به این هدف، پتانسیل عظیمی که در گرایش بشر به معنویت در این عصر پدید آمده، به هدر خواهد رفت.

نشر «نورالامین» به سهم خود می‌کوشد تا بخش اندکی از رسالت عظیم نشر معارف اسلامی ناب را به بهترین شکل ممکن انجام دهد و در این راستا از پیشنهادها و انتقادهای همه فرهیختگان این عرصه، برای غنا بخشیدن به آثار خود استقبال می‌کند.

فهرست

مقدمه	۱۱
فصل اول: شناخت کشور اسپانیا	۱۵
معرفی کلی	۱۷
۱. حکومت	۱۹
۲. تاریخ معاصر	۲۱
۳. دفاع	۲۴
۴. آموزش	۲۴
۵. مراکز مهم علمی، فرهنگی و دانشگاهی اسپانیا	۲۷
الف) شورای عالی تحقیقات علمی اسپانیا	۲۷
ب) مؤسسه سلطنتی مطالعات بین المللی و استراتژیک الکانو	۲۸
ج) کلوب مادرید	۲۸
د) مؤسسه اسپانیایی روابط بین الملل و سیاست خارجی	۲۹
ه) مؤسسه روابط بین الملل و گفتگوی خارجی (FRIDE)	۳۰
۶. اقتصاد	۳۰
۷. دین و مذهب	۳۱
کلیسای جامع سانتیاگو در کمپوستلا، استان لاکرونیا؛ نقطه پایان مسیر سنت	
جیمز	۳۲

۸. واژه آندلس _____ ۳۳
- مرزهای جغرافیایی اندلس _____ ۳۶
- فصل دوم: اسپانیا قبل از ورود اسلام _____ ۴۱
۱. افول گوت ها _____ ۴۳
۲. دوران والیان _____ ۵۴
۳. آخرین نبرد در پیشروی _____ ۵۵
- فصل سوم: اسپانیای بعد از ورود اسلام؛ قبل از سقوط _____ ۶۳
۱. فتح آندلس _____ ۶۹
- الف) رفتار و عمل مسلمانان با بومیان اسپانیا _____ ۷۴
- ب) رفتار اسپانیای مسیحی با مسلمانان مغلوب و اسیران جنگی _____ ۷۶
- ج) رفتار مسیحیان با اسیران جنگی مسلمان _____ ۷۹
- د) رفتار مسلمانان با اسپانیایی های مغلوب _____ ۸۰
- ه) رفتار مسلمانان با اسیران جنگی _____ ۸۱
- و) رفتار مسلمانان با زنان اسیر _____ ۸۲
- ز) بردگی از نظر اسلام _____ ۸۳
- ح) رفتار مسلمانان با مسیحیان مغلوب _____ ۸۵
۲. آثار تمدن اسلامی در دنیای غرب _____ ۹۰
۳. عرب و بربر - نزاع درون خانه _____ ۱۰۱
۴. آندلس در سیطره امویان _____ ۱۰۴
۵. احیای خلافت در اندلس _____ ۱۲۱
۶. عبدالرحمان سوم و همسایگان مسیحی _____ ۱۲۳
- فصل چهارم: مسلمانان بعد از سقوط _____ ۱۳۱
۱. عصر ملوک الطوائف _____ ۱۳۷
- الف) بنوحمود در قرطبه، مالقه و جزیره الخضراء (۴۰۷ - ۴۴۹ ق) _____ ۱۳۸
- ب) بنوذوالنون در طلیطله (۴۲۷ - ۴۷۸ ق) _____ ۱۴۱
- ج) بنوعباد در اشبیلیه (۴۱۴ - ۴۸۴ ق) _____ ۱۴۳

۱۴۴. _____ (د) بنوجدهور در قرطبه (۴۲۲- ۴۶۲ق)
۱۴۶. _____ (ه) بنوتجیب در سرقسطه (۴۰۸- ۴۳۰ق)
۱۴۸. _____ ۲. همسایگان جنوبی بربر در اندلس
۱۵۴. _____ ۳. آخرین دولت و پایان سقوط
۱۶۵. _____ ۴. تاریخ تشیع در اسپانیا
۱۷۰. _____ الف) علی بن حمود
۱۷۲. _____ ب) علی بن حمود، حاکم گرانادا
۱۷۵. _____ ج) قاسم بن حمود
۱۷۷. _____ د) بازگشت دوباره قاسم به قرطبه
۱۷۷. _____ ه) پایان سرگذشت قاسم بن حمود
۱۷۸. _____ و) حکومت المستظهر
۱۷۹. _____ ز) المستکفی بالله
۱۷۹. _____ ح) بن شهید وابن حزم در دربار بنی حمود
۱۸۲. _____ ط) ادريس اول
۱۸۵. _____ ی) حسن بن یحیی حمودی و یحیی بن ادريس
۱۸۷. _____ ک) ادريس دوم
۱۹۰. _____ ل) محمد اول
۱۹۲. _____ م) محمد بن قاسم
۱۹۲. _____ ن) ادريس سوم
۱۹۳. _____ س) خلافت دوباره ادريس دوم
۱۹۴. _____ ع) محمد دوم
۱۹۴. _____ ف) محمد بن قاسم بن حمود
۱۹۶. _____ ص) قاسم بن محمد حمودی
۱۹۸. _____ ۵. بررسی عوامل و علل سقوط آندلس
۲۰۰. _____ الف) انحراف اعراب شامی اموی از اهداف اعراب فاتح
۲۰۲. _____ ب) استبداد و فساد امویان
۲۰۶. _____ ج) مقابله با تشیع

- د) دخالت مسیحیان و یهودیان در حوادث داخلی مسلمانان _____ ۲۰۸
- ه) ضعف دریایی مسلمین و پیدایش قدرت دریایی اروپایی-پرتغالی _____ ۲۱۱
- و) رکود تجارت و فروپاشی و سقوط اقتصادی جهان اسلام و دولت ممالیک _____ ۲۱۲
- ز) جنگ استشراقی _____ ۲۱۳
- ح) سقوط علمی مسلمانان _____ ۲۱۴
۶. پس از سقوط _____ ۲۱۵
- فصل پنجم: وضعیت مسلمانان اسپانیا در عصر حاضر _____ ۲۳۱
۱. اوضاع فرهنگی _____ ۲۳۳
۲. گرایش روزافزون مردم اسپانیا به اسلام _____ ۲۳۴
۳. عوامل و زمینه‌های مثبت تبلیغی در اسپانیا _____ ۲۳۶
- بخش اول: ویژگی‌های منطقه‌ای _____ ۲۳۶
۴. جغرافیای اسپانیا از نظر حوزهای (منطقه‌ای) _____ ۲۳۸
۵. شخصیت‌های برجسته مسلمانان اسپانیای در زمان حاضر _____ ۲۴۰
- الف) آلواریو ماچور دوم کرمینز _____ ۲۴۰
- ب) پروفیسور میگل کروز اراناندز _____ ۲۴۱
۶. فعالیت گروه‌های اسلامی _____ ۲۴۵
- الف) نمایی کلی از گروه‌ها _____ ۲۴۶
- ب) سمت‌گیری گروه‌های اسلامی و دامنه فعالیت آن‌ها _____ ۲۴۷
۷. گرانادا _____ ۲۵۴
۸. تهدیدهای تبلیغی در اسپانیا _____ ۲۵۵
- الف) نیروهای معارض با اسلام و مسلمانان _____ ۲۵۵
- یکم. اقلیت مطلق مسلمان در برابر جامعه لائیک غربی _____ ۲۵۵
- دوم. گروه‌های ناهمگون با اسلام که می‌توان تهدیدات ما باشند _____ ۲۵۷
- _____ فراماسونری _____ ۲۵۷
- _____ جنبش **Skin Heads** (سرتراشیده‌ها= کله تاس‌ها) _____ ۲۵۸
- _____ قادیانه، بهائیت، وهابیت _____ ۲۶۰

- ۲۶۲ (ب) ذهنیت‌های غلط از اسلام و مسلمانان در افکار عمومی مردم اسپانیا
- ۲۶۲ یکم. بربرها و مورسیک‌های تجاوزگر
- ۲۶۳ دوم. بنیادگرایان تروریست و تکفیریها
- ۲۶۵ ۹. پیشنهادات فرهنگی اسلامی در کشور اسپانیا
- ۲۶۹ منابع

مقدمه

رسول مکرم اسلام ﷺ، رسول جهانیان است و دین مبین اسلام، شریعت جهانی دارد نه متعلق به شرق است و نه قوم و نژاد و زبانی. چنان که در آیات الهی قرآن به روشنی مسئولیت پیامبر اسلام، جهانی دانسته شده است ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ (سوره انبیاء، آیه ۱۰۷)، ﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِّلْعَالَمِينَ نَذِيرًا﴾ (سوره فرقان، آیه ۱).

حتی در آیه ۳۳ توبه، (هو الذی ارسل رسوله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله ولو کره المشرکون) خداوند به روشنی بیان کرده که دین اسلام یک دین همگانی و جهانی است.

البته دین اسلام با زحمات فراوان گسترش یافته و با جهاد و هجرت فی سبیل الله تبلیغ شده و این مسئولیت سترگ را خداوند متعال ابتدا بر دوش پیامبر رحمت نهاد همانطور که در سوره نحل آیه ۱۲۵ می فرماید ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ که رسول خدا ﷺ مسئولیت می یابد به وسیله حکمت و موعظه و حتی جدال احسن مردم را به سوی دین اسلام دعوت کند و بعد از آن این وظیفه را بر دوش تمامی مسلمین گذاشته است.

نگاهی به گذشته و بررسی برگ‌های زرین تاریخ تبلیغ و آموزش اسلام در همه زمینه‌ها و زمانها، کوشش ناب و خستگی‌ناپذیر علمای مسلمان را نشان می‌دهد و این‌که آن‌ها چگونه با شیفتگی و شور آفرینی، فرهنگ پر بار و مایه و اصیل اسلام را برای دنیای علم و حقیقت و آگاهی بشری به یادگار گذاشته‌اند. برای پی بردن به رمز و رازهای پیشتازی فرهنگ اسلامی، که روزگاری هیچ هم‌اوردی در صحنه تکاپوهای علمی و هنری نداشته، بی‌گمان به پژوهش‌های ژرف و راستین پیرامون نهاد تبلیغ و آموزش اسلام نیازمندیم. این کار شدنی نخواهد بود مگر با بازخواندن متون کهن و آثار گذشتگان و پیشکسوتان علوم اسلامی و شخصیت‌های علمی و بیرون کشیدن مواد و دستمایه‌هایی که ما را با شیوه و تبلیغ آموزش اسلام آشنا سازد. اکنون این مهم ضرورتی دو چندان یافته است زیرا با تابیدن نور انقلاب اسلامی و با شکل‌گیری حکومتی اسلامی در ایران، روحی جدید در پیکر اسلام تا دورترین نقاط عالم دمیده شده است.

این نوشتار با عنوان تاریخ مسلمانان در اسپانیا به بررسی دوره اوج و افول مسلمین در آندلس پرداخته است و منطقه‌ای که حضور اسلام را ۸۰۰ سال تجربه نموده است. شروع دولت اسلامی در «اسپانیا» پیش از آن که دستاورد نظامی - سیاسی آخرین مرحله از فتوحات اروپایی مسلمانان در دهه پایانی قرن دوم هجری را نشان دهد، حاکی از موفقیت چشمگیر فرهنگ اسلامی در تحوّل انسان‌ها و خلق جوامع جدید انسانی با تمدنی دین محور، و متفاوت از گذشته در همه عرصه‌های علمی و به‌ویژه آداب و رسوم آن جوامع است. بدین سان، هشتصد سال از تاریخ اسپانیا به حضور مسلمانان با شش دوره فرمانروایی در شکل دولت‌هایی که هر یک

مرحله‌ای از دوره انتقال و تکامل فرهنگ و تمدن اسلامی را در آندلس محقق ساختند، اختصاص دارد.

از سویی تاریخ مسلمانان در آندلس «اسپانیا» بخش مهمی از حافظه امت اسلامی به شمار می‌آید که با استمرار تاریخنگاری «آندلس» باید همواره مورد عنایت دین پژوهان قرار گیرد.

درحالی که قدرت‌های جهانی، هنوز به بهانه «جنگ‌های صلیبی» به تهاجم گسترده فرهنگی - نظامی بر علیه مسلمین مبادرت می‌کنند، بی‌گمان خلق آثار جدیدی در عرصه مطالعات تاریخ اسپانیا می‌تواند در بهره‌گیری از تجربه‌های تاریخی و ارزشمند دوران حضور مسلمانان در منطقه اسپانیا پر فایده باشد. این که نکته نیز حائز اهمیت است که در مقایسه با مطالعات و تحقیقات انجام شده درباره میراث مسلمانان مشرق زمین، مطالعه و بررسی تاریخ و تمدن آندلس اسلامی با تاخیر شروع شده و نیازمند مطالعات بیشتری است مثلاً در حال حاضر تعداد نامشخصی از کتاب‌های خطی به یادگار مانده از دوران شکوفایی تمدن اسلامی اسپانیا در زمینه‌های گوناگون مانند ادبیات، تاریخ و دیگر علوم، در کتابخانه‌های مهم جهان، به‌ویژه در مجموعه‌ها و کتابخانه‌های دیرها و کلیساهای اسپانیا، پراکنده است. برخی از این کتاب‌ها مرتب و فهرست‌بندی شده است و برخی دیگر از نظر عنوان و محتوا ناشناخته‌اند و شاید ناپیدا.

تلاش شده تا در این نوشتار، دقیقتر و شفاف‌تر و با نگاهی متمرکز بر حوزه دین در این منطقه به واکاوی پنج امر مهم، از حضوری سبز تا به خزان رسیدن و نیز تحلیلی از وضعیت اسلام و مسلمانان در اروپای غربی، پرداخته شود؛

۱. شناخت کشور اسپانیا
  ۲. اسپانیا قبل از ورود اسلام
  ۳. اسپانیای بعد از ورود اسلام (قبل از سقوط)
  ۴. مسلمانان بعد از سقوط
  ۵. وضعیت مسلمانان اسپانیادر عصر حاضر
- طبیعی است که با پذیرش این باور که آندلس یکی از بخش‌های مهم جهان اسلام بوده و میان تاریخ و فرهنگ دولت اسلامی آندلس و اسپانیای مسیحی ارتباطی تنگاتنگ وجود دارد، می‌توان چشم انداز جدیدی را برای حضور دوباره اسلام در این منطقه، رقم زد. ان شاء الله.

سید حسین ساجد

۱۳۹۳/۱۱/۲۲ ه. ش